

13. Hashi Hisaki. The ousia of Aristotle and the idea of Plato – In view of comparative philosophy. *Biocosmology – neo-Aristotelism*. 2015. Vol. 5. № 2. P. 174–185.
14. Hawkins Stephen B. Desire and Natural Classification: Aristotle and Peirce on Final Cause. *Transactions of the Charles S. Peirce Society: A Quarterly Journal in American Philosophy*. 2007. Vol. 43. № 3. P. 521–541.
15. Humboldt, Wilhelm von. *Ausgewählte Schriften*. Zenodot Verlagsgesellschaft, 2014. 88 s.
16. Hymes D. On communicative competence. In J.B. Pride and J. Holmes (eds.). *Sociolinguistics*. Harmondsworth: Penguin. 1972.
17. Kullmann's Kleine Schriften – (W.) Kullmann Philosophie und Wissenschaft in der Antike. *Kleine Schriften zu ihrer Geschichte und ihrer Bedeutung für die Gegenwart*. (Philosophie der Antike 20.), Stuttgart: Franz Steiner, 2010. 363 p.
18. Piaget J. Language within cognition. *Language and Learning*. Camb., Massachusetts: Harvard University Press, 1980. 167 p.
19. Piechowiak M. Plato's Conception of Justice and the Question of Human Dignity. Berlin, 2019. 296 p.
20. Whorf B. The relation of habitual thought and behavior to language. *Language, Thought and Reality*. N. Y.; L., 1956. 258 p.

УДК 81

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2023.29.1.38>

ЛІНГВОКОГНІТИВНИЙ АНАЛІЗ МЕТАФОРИЧНИХ ВИРАЗІВ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

LINGUISTIC AND COGNITIVE ANALYSIS OF METAPHORICAL EXPRESSIONS IN ENGLISH AND UKRAINIAN

Зайцева К.І.,

orcid.org/0000-0001-7171-4826

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри германської філології та методики викладання іноземних мов
Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського

Хорошун О.О.,

orcid.org/0000-0002-8793-3916

викладач кафедри англійської мови та прикладної лінгвістики
Навчально-наукового інституту іноземної філології
Житомирського державного університету імені Івана Франка

Журкова О.Л.,

orcid.org/0000-0001-8113-7196

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри іноземної філології та перекладу
Державного торговельно-економічного університету

У статті проведено лінгвокогнітивний аналіз метафоричних виразів в англійській та українській мовах, з акцентом на виявлення та класифікацію структури метафоричних виразів та аналізу спільностей та відмінностей у їхньому використанні в обох мовах. Визначено метафору як вирішальний компонент мови, який має значущий вплив на формування сприйняття світу кожною особою. Вона не просто насичує мову образністю та виразною енергією, але також сприяє поясненню різноманітних понять та феноменів. З'ясовано, що аналітика метафоричних висловлювань є інтегральною частиною лінгвістичних та когнітивних наукових досліджень. Застосовано методи контент-аналізу, корпусного аналізу та компаративного аналізу для збору та вивчення широкого спектру метафоричних виразів з різних тематичних областей в англійській та українській мовах. Ілюстративний матеріал взято із корпусів англійської та української мов (International Corpus of English та Генерального регіонально анотованого корпусу української мови відповідно). Виявлено різні структурні шаблони метафор, які використовуються в обох мовах, демонструючи гнучкість метафори як мовного засобу. Доведено, що метафора відіграє важливу роль у мовному та когнітивному процесах, формуючи культурні та соціальні контексти. Англійська та українська мови мають і спільні, і відмінні характеристики у використанні метафори. Наприклад, англійська мова часто використовує метафори, пов'язані зі спортом та технологіями, тоді як українська мова має велику кількість метафор, пов'язаних з природою та аграрними традиціями. Відрізняється і структура метафоричних виразів. В англійській мові вирази мають

тенденцію до використання структур таких як «X is Y», «X does Y», «X as Y», «X of Y», «X is like Y», «X in Y» та «X through Y», що демонструє більшу гнучкість у використанні метафор, виражаючи широкий спектр концепцій та ідей. Українськомовні метафори, хоча й мають спільні структури з англійською, також використовують унікальні структури, що відображають особливості українського досвіду та культурного контексту. Наприклад, вони включають структури такі як «X – Y», метафоричні вирази з вживанням рефлексивних дієслів, займенників, слів категорії стану. Виявлені відмінності між метафоричними виразами англійської та української мов відображають відмінності в культурних, історичних та соціальних контекстах, що визначають ці мови. Подальші дослідження метафори в межах лінгвокогнітивного аналізу можуть включати вивчення впливу метафори на індивідуальні стилі мислення, вивчення метафор в межах конкретних жанрів або аналіз ролі метафори в межах конкретних субкультур.

Ключові слова: метафора, структура метафори, семантика метафори, мовна концептуалізація, когнітивна лінгвістика, корпус мови.

The article conducts a linguistic and cognitive analysis of metaphorical expressions in English and Ukrainian, with an emphasis on identifying and classifying the structure of metaphorical expressions and analyzing the similarities and differences in their use in both languages. The article defines metaphor as a crucial component of language that has a significant impact on the formation of the perception of the world by each person. It not only saturates the language with imagery and expressive energy, but also helps to explain various concepts and phenomena. The article shows that the analysis of metaphorical statements is an integral part of linguistic and cognitive research. The methods of content analysis, corpus analysis and comparative analysis are used to collect and study a wide range of metaphorical expressions from different thematic areas in English and Ukrainian. The illustrative material is taken from the English and Ukrainian corpora (International Corpus of English and the General Regionally Annotated Corpus of the Ukrainian Language, respectively). The article reveals different structural patterns of metaphors used in both languages, demonstrating the flexibility of metaphor as a linguistic tool. It is proved that metaphor plays an important role in linguistic and cognitive processes, shaping cultural and social contexts. English and Ukrainian have both common and distinctive characteristics in the use of metaphor. For example, English often uses metaphors related to sports and technology, while Ukrainian has a large number of metaphors related to nature and agricultural traditions. The structure of metaphorical expressions also differs. In English, expressions tend to use structures such as "X is Y", "X does Y", "X as Y", "X of Y", "X is like Y", "X in Y" and "X through Y", which demonstrates greater flexibility in the use of metaphors, expressing a wide range of concepts and ideas. Ukrainian language metaphors, while sharing common structures with English, also use unique structures that reflect the peculiarities of the Ukrainian experience and cultural context. For example, they include structures such as "X - Y", metaphorical expressions with the use of reflexive verbs, pronouns, and state words. The identified differences between metaphorical expressions in English and Ukrainian reflect the differences in the cultural, historical and social contexts that define these languages. Further research on metaphor within the framework of linguistic and cognitive analysis may include the study of the influence of metaphor on individual styles of thinking, the study of metaphors within specific genres, or the analysis of the role of metaphor within specific subcultures.

Key words: metaphor, metaphor structure, metaphor semantics, language conceptualisation, cognitive linguistics, corpus of language.

Постановка проблеми. Метафора є одним з ключових елементів мови, який відіграє важливу роль у структуруванні сприйняття світу кожною людиною. Вона не лише збагачує мову образністю та виразністю, але й допомагає формувати розуміння різних концептів і явищ. Таким чином, аналіз метафоричних виразів є невід'ємною частиною лінгвістичних та когнітивних досліджень. Актуальність обраної теми зумовлена декількома ключовими факторами. По-перше, порівняння метафоричних виразів в різних мовах допомагає краще зрозуміти культурні, історичні та соціальні особливості, що відображаються в мові. Це, своєю чергою, може привести до поглиблення розуміння взаємозв'язків між мовою, культурою і сприйняттям світу. По-друге, з точки зору лінгвістичної освіти та практики перекладу, аналіз метафоричних виразів може бути корисним для підготовки більш ефективних методик навчання та розробки більш точних стратегій перекладу. Враховуючи складність і важливість метафори, розуміння її ролі в різних мовах є суттєвим для студентів мов, перекладачів та всіх, хто зацікавлений у глибокому розумінні мови. По-третє,

з точки зору когнітивної науки, аналіз метафоричних виразів може дати важливий внесок у розуміння процесів мислення та взаємодії між мовою та психологією. Це може допомогти виявити, як ми використовуємо мову для структурування досвіду та сприйняття світу.

Англійська мова є однією з найбільш поширених та вивчених мов у світі. Вона є мовою міжнародного спілкування, наукової діяльності, бізнесу та інтернету. Відповідно, аналіз метафоричних виразів в англійській мові дозволить нам краще зрозуміти, як люди з різних культур та соціальних контекстів використовують та інтерпретують метафори. Вибір української мови як другого об'єкта дослідження дозволяє провести порівняння з мовою, яка має іншу структуру та культурний контекст. Українська мова, на відміну від англійської, має власне лінгвістичне та культурне багатство, яке відображає унікальні особливості українського народу та його сприйняття світу. Це дозволить виявити спільні та відмінні риси використання метафор в обох мовах та розширить наше розуміння метафор як універсального, але культурно зумовленого явища. Вибір англійської

та української мов також є актуальним для українського контексту, де англійська мова вивчається як друга мова в більшості шкіл та університетів. Розуміння метафоричних виразів в обох мовах може покращити процес навчання та перекладу. Отже, вибір англійської та української мов для цього дослідження надає можливість глибокого та багатоаспектного аналізу метафори, що допоможе краще зрозуміти її природу, значення та функції в різних мовних та культурних контекстах.

Методологія і методи дослідження. Для ефективного дослідження теми використано комбіновану методологію, яка містить кілька взаємодоповнюючих методів. Контент-аналіз використано для систематичного й об'єктивного аналізу метафоричних виразів, зібраних з різних джерел. Контент-аналіз дозволив виявити та класифікувати метафоричні вирази за різними критеріями, включаючи їхню структуру, семантику, контекст використання та інше. Когнітивний аналіз використано для глибокого розуміння концептуальних схем та когнітивних процесів, що стоять за метафоричними виразами. Когнітивний аналіз допоміг розкрити, як метафори відображають наше сприйняття та інтерпретацію різних явищ і концептів. Порівняльний аналіз: застосовано для виявлення спільностей та відмінностей метафоричних виразів в англійській та українській мовах. Порівняльний аналіз дав можливість краще зрозуміти, як мовні та культурні фактори впливають на використання та інтерпретацію метафор.

Ілюстративний матеріал у дослідженні взято з Генерального регіонально анотованого корпусу української мови (українськомовні метафоричні вирази) та International Corpus of English (англомовні). Використання корпусів мови як джерела для дослідження метафоричних виразів у англійській та українській мовах є ефективним та цілеспрямованим підходом. Перш за все, корпуси мови являють собою великі обсяги автентичних текстових даних, які включають різні стилі, жанри та контексти мовлення. Це дає нам широкий спектр метафоричних виразів, що використовуються в реальному житті. До того ж корпуси мови дозволяють проводити кількісний аналіз, що дозволяє визначити не тільки які метафори використовуються у різних контекстах, але і наскільки часто. Це допомагає зрозуміти, які метафори є найбільш поширеними або важливими в кожній мові. Ще однією перевагою є те, що корпуси мови дозволяють аналізувати метафори в контексті, що дозволяє дослідити, як метафори використовуються в різних ситуаціях і зрозуміти, як метафори працюють на практиці.

Основним матеріалом для дослідження стала література, адже саме вона є неперевершеним джерелом метафоричних виразів. Автори використовують метафори для створення більш виразних образів, перенесення смислу та емоцій. Завдяки цьому, література дозволяє нам досліджувати широкий спектр метафор, використаних в різних контекстах та стилях. До того ж література відображає культурні, історичні та соціальні контексти, в яких вона була створена. Це дає нам можливість аналізувати, як ці контексти впливають на використання та інтерпретацію метафор. Таким чином, ми можемо виявити, як метафори використовуються для представлення різних концептів, цінностей та світоглядів. Аналіз літературних творів дозволяє також проводити більш глибокі та тонкі інтерпретації метафор. В літературі, метафори часто використовуються не лише для опису, але й для вираження глибоких ідей, тем та емоцій. Аналіз цих метафор може допомогти нам краще зрозуміти когнітивні процеси, які вони відображають. Тож, вибір літератури як основного матеріалу для дослідження дозволив провести багатоаспектний і глибокий аналіз метафоричних виразів, відкрити їх значення, функції та роль у мові та культурі, а також краще зрозуміти взаємозв'язки між мовою, мисленням та культурою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Лінгвокогнітивний аналіз метафоричних виразів є предметом вивчення багатьох учених як в Україні, так і за її межами. Одними з найвизначніших дослідників у цій галузі є Дж. Лакофф та М. Джонсон, автори книги «Метафори, якими ми живемо» [1]. Вони запропонували концепцію концептуальної метафори, згідно з якою метафори не є лише стилістичним прийомом, а відіграють ключову роль у структуруванні нашого сприйняття та мислення. Пізніше Дж. Лакофф та М. Тернер у книзі «Більше, ніж класна причина: польовий путівник поетичною метафорою» [2] дослідили метафору як основу поетичного мислення, проаналізувавши, як метафори використовуються у літературі для створення смислових асоціацій та емоційних вражень. Доповнив дослідження Р.В. Гіббс молодший, який у своїй роботі «Поетика свідомості: образне мислення, мова та розуміння» [3] дослідив, як метафори в літературі відображають наші когнітивні процеси та способи сприйняття світу. Теорію концептуальної метафори значно розширює у своїй роботі З. Кевечеш [4].

Важливим внеском у лінгвокогнітивне дослідження метафори є дослідження В. Остапченко [5].

Вчена розглядає метафору як інструмент когнітивної реконструкції дійсності, аналізуючи, як метафори допомагають формувати поетичні образи та смисли. Різні підходи до вивчення метафори описує Г. Авчіннікова [6]. Особливо цінним є також дослідження Т. Пастернак [7], що фокусується на аналізі метафор у політичному дискурсі, демонструючи вплив метафори на сприйняття та формування політичних образів та ідеологій. Ці роботи демонструють, що література є важливим джерелом для дослідження метафори, адже вона відкриває широкий спектр використання метафори та її ролі в структуруванні нашого розуміння і сприйняття світу.

Постановка завдання. Проведення лінгвокогнітивного аналізу метафоричних виразів в англійській та українській мовах. Специфічні цілі включають виявлення та класифікацію структури метафоричних виразів, а також аналіз спільностей та відмінностей у використанні метафори в англійській та українській мовах. Дослідження спрямоване на розуміння ролі метафори у мовному та когнітивному процесах, а також її впливу на культурні та соціальні контексти.

Виклад основного матеріалу. Метафора – мовний засіб, який використовується для представлення одного об'єкта або ідеї через інший, базуючись на їхніх аналогіях або паралелях. «Метафора – це синтез, що базується на подібності двох або більше об'єктів спостереження в єдиний домінуючий образ, який виражений у мові самостійною, внутрішньо врівноваженою структурною єдністю» [8]. Це не пряме порівняння (як у випадку з символами або епітетами), але скоріше перенесення значення, коли ми говоримо про одну річ у термінах іншої. Процес метафоризації дозволяє нам висловлювати складні, абстрактні або невідомі поняття за допомогою більш простих, конкретних або знайомих термінів. Наприклад, ми можемо сказати, що «час – це гроші», щоб виразити ідею, що час має цінність та що його необхідно використовувати ефективно.

Когнітивна лінгвістика визначає метафору як ключовий ментальний процес, який об'єднує дві концептуальні зони та стимулює використання потенціалу структуризації вихідної області при формуванні нової концептуальної області. Згідно з когнітивною теорією, метафора виникає на рівні глибоких структур людського мислення. Філософський підхід до вивчення метафори базується на визначенні онтологічного статусу метафори та її пізнавального потенціалу. «Метафора – когнітивне явище, яке належить до універсальних гносеологічних механізмів та до галузі інтерпре-

тування знань на концептуальному рівні» [9]. Ключовими елементами лінгвокогнітивного підходу є концепти мовної концептуалізації та категоризації як віддзеркалення процесів мислення та світовідчуття, відображених в мові. Цей підхід враховує національні культурні особливості мовної концептуалізації. Метафоричні моделі служать джерелом інформації про особливості національної мовної картини світу. Метафора відображає культурні конотації.

Згідно з теорією концептуальної метафори [1] метафори не є лише мовними прийомами, але і відіграють ключову роль у нашому мисленні та сприйнятті світу. Ми використовуємо метафори для структурування наших уявлень про світ та вираження наших досвідів та знань. Ми не лише використовуємо метафори в мові, але і «живемо» ними, оскільки вони формують наші уявлення та погляди на світ. Дж. Лакофф та М. Джонсон також розробили теорію метафоричних схем, в основі якої ідея, що фізичний досвід та взаємодія з навколишнім світом лежать в основі наших концептуальних систем. Ми використовуємо ці метафоричні схеми для розуміння та інтерпретації абстрактних ідей та концептів. У рамках концептуальної системи ми можемо відрізнити «конвенційні» («усталені») метафори від «образних» («творчих») метафор. «Конвенційні» метафори базуються на звичайних, систематичних взаємозв'язках між явищами, які відбиваються в нашому досвіді, і часто використовуються в повсякденному мовленні. З іншого боку, «образні» впливають з індивідуального, творчого мислення і зазвичай виявляються в дискурсі. Отже, метафора не лише важливий елемент мови, але й важливий інструмент мислення та сприйняття.

Метафори відіграють важливу роль в мовному та когнітивному процесах, адже допомагають нам уявляти та розуміти складні абстрактні концепції, представляючи їх через більш прості та знайомі образи. Метафори є потужним засобом комунікації, оскільки вони можуть передавати складні ідеї та емоції в компактній та виразній формі. Вони можуть викликати сильні образи та емоційні відгуки, що збагачує мовлення та сприяє ефективній комунікації. Метафори не просто відображають наше мислення, вони активно формують його. Вони допомагають нам організувати наше розуміння світу, категоризувати ідеї та об'єкти, робити висновки та приймати рішення. Також метафори можуть відображати та формувати культурні та соціальні погляди та цінності. Вони можуть слугувати важливими маркерами соціальних і культурних відмінностей та схожостей.

З погляду лінгвокогнітології, метафори відіграють кілька ключових функцій у мисленні та мовленні: когнітивна функція (метафори допомагають розуміти та інтерпретувати нові або складні поняття через відомі нам контексти або досвіди. Наприклад, ми можемо говорити про «зростання економіки» або «падіння моральних цінностей», використовуючи просторові метафори для розуміння абстрактних понять); комунікативна функція (метафори допомагають висловити думки та почуття в мовленні або письмі, роблячи спілкування більш ефективним, виразним та переконливим); експресивна функція (метафори дозволяють висловлювати емоції, настрої, оцінки та атитюди, використовуючи імагінативні або емоційні асоціації); творча функція (метафори стимулюють творчість та новизну в мисленні, даючи змогу висловлювати старі ідеї в нових формах або вигадувати нові концепції); соціокультурна функція (метафори відображають культурні цінності, норми та уявлення, сприяючи культурній ідентифікації та соціальній взаємодії).

Структура метафори визначає спосіб, яким метафора організована на мовному рівні. Це містить взаємозв'язок між різними елементами метафори та їх місце в метафоричному висловлюванні. Структура метафори має ключове значення для розуміння того, як конкретний метафоричний образ передає свій семантичний зміст. В основі більшості метафор лежить двоелементна структура, яка включає дві основні частини: тему (або суб'єкт) метафори та образ. Тема (суб'єкт) метафори – це те, що фактично описується в метафорі. Зазвичай це більш абстрактне поняття, яке ми хочемо описати або зрозуміти. Наприклад, у метафорі *Life is a journey*, *життя* є темою метафори. Образ метафори – це термін або концепт, який використовується для опису теми метафори. Образи часто беруться з більш конкретних, зрозумілих або знайомих областей досвіду. В нашому прикладі *подорож* є образом, який допомагає нам розуміти *життя*. «Будь-яка метафора повинна містити донорську та реципієнтну зони. Донорська зона – фундаментальна складова понятійного шифту, тобто вихідний простір концептуалізації (source). Дж. Лакофф вважає, що вихідний простір є більш конкретним та зрозумілим та, як правило, безпосередньо пов'язаний з фізичним чи просторовим досвідом індивіду, а також, є відомим для всіх мовців. Лакофф описує донорську зону терміном *embodiment* («втілення, злиття»). Реципієнтна зона (простір-мішень або ціль (target)) – друга складова структури концептуальної метафори – є абстрактною та не

має чітко виражених фізичних характеристик. Реципієнтну зону також називають зоною мислення концептуальної метафори» [9]. Метафори можуть використовувати різні граматичні структури. Розглянемо структури, характерні для англійських метафор:

1. «X is Y», де X – це тема метафори, а Y – образ. Ця структура допомагає встановити зв'язок між темою та образом і дозволяє реципієнту розуміти, як одне може бути представлено через інше. Наведемо приклади: *Love is a battlefield* (*любов* є темою, а *поле бою* – образом, що допомагає нам зрозуміти складність та виклики любовних відносин); *Time is a thief* (*час* є темою, а *зłodий* є образом, що допомагає виразити ідею про те, як швидко час проходить або «краде» моменти нашого життя); *My lawyer is a shark* (*адвокат* є темою, а *акула* – образом, що використовується для опису агресивної та непримиренної поведінки адвоката); *Her home was a prison* (*дім* є темою, а *в'язниця* є образом, що допомагає передати відчуття обмеження або неволі); *The world is a stage* (*світ* є темою, а *сцена* – образом, що допомагає нам розуміти ідею про те, як ми всі виконуємо свої ролі в житті). Ці приклади демонструють, як англійські метафори можуть використовувати структуру «X is Y» для передачі глибоких значень і виразу складних абстрактних ідей через більш конкретні та відомі образи.

2. «X does Y». У цій структурі метафори, X (тема) виконує дію Y (образ). Наприклад: *Time flies* (метафора передає ідею, що час проходить дуже швидко. Тема метафори, *час*, виконує дію *летить*, що є образом); *The sun smiles down on us* (*сонце* (тема) *посміхається* (образ)). Це передає ідею про тепле, приємне сонце); *The wind whispers through the trees* (*вітер* (тема) *шепоче* (образ), що створює атмосферу тиші або спокою); *The moon dances in the night sky* (*місяць* (тема) *танцює* (образ) в нічному небі, передаючи красу та динаміку нічного неба); *The car roars to life* (*машина* (тема) *реве* (образ), що передає ідею про силу та енергію мотора автомобіля при запуску). Такі метафори використовують дієслова, щоб викликати візуальні, слухові або тактильні образи, що допомагають передати бажане значення теми.

3. Метафори типу «X as Y» використовують слово «as» для встановлення зв'язку між темою та образом. Наприклад: *Busy as a bee* (*busy* (X) представлено *as a bee* (Y)). Це відображає ідею про дуже активну або зайняту особу, зрівнюючи її з бджолою, яка є символом неперевершеної працьовитості); *Brave as a lion* (*brave* (X) представлено *as a lion* (Y)). Ця метафора використовує лева,

який вважається символом хоробрості, для опису дуже хороброї особи); *Calm as a cucumber* (*calm* (X) представлено *as a cucumber* (Y)). Це відображає ідею про дуже спокійну особу, зрівнюючи її з огірком, який часто асоціюється з прохолодою та спокоєм); *Sly as a fox* (*sly* (X) представлено *as a fox* (Y)). Лиси часто асоціюються з хитрістю, тому ця метафора передає ідею про хитру або винахідливу особу); *Strong as an ox* (*strong* (X) представлено *as an ox* (Y)). Бик є символом сили, тому ця метафора використовується для опису дуже сильної особи). Ці метафори демонструють, як можна використовувати порівняння з різними образами для передачі характеристик або якостей теми.

4. «X of Y». Ця структура використовує слово «of» для створення метафоричного зв'язку. Наведемо приклади: *Heart of stone* (*heart* (X) представлено як *stone* (Y)). Ця метафора відображає ідею про холодну або безчуттєву особу); *Lion of a man* (*man* (X) описується як *lion* (Y)). Це відображає ідею про сильного, впевненого або хороброго чоловіка); *A tower of strength* (*tower* (X) використовується для опису *strength* (Y)). Метафора передає ідею про дуже сильну, надійну особу); *A sea of troubles* (*sea* (X) використовується для опису *troubles* (Y)). Ця метафора відображає ідею про велику кількість проблем або труднощів); *A ray of hope* (*ray* (X) представляє *hope* (Y)). Це відображає ідею про надію, що з'являється у складний час. Ці метафори використовують структуру «X of Y» для виразу різних ідей та емоцій, використовуючи образи, що передають абстрактні поняття в більш конкретних термінах.

5. У метафорах типу «X is like Y» слово «like» використовується для з'єднання теми та образу. Наприклад: *Life is like a box of chocolates* (*life* (X) порівнюється з *box of chocolates* (Y), відображаючи ідею, що життя повне неочікуваних моментів і сюрпризів); *Her eyes are like stars* (*eyes* (X) порівнюються зі *stars* (Y), передаючи ідею, що очі є світлими, яскравими, а можливо, і віддаленими); *Reading is like dreaming with your eyes open* (*reading* (X) представлено *like dreaming with your eyes open* (Y)). Ця метафора відображає глибокий занурений досвід, який може надати читання); *Time is like a river* (*time* (X) представлено *like a river* (Y), вказуючи на неперервний та незворотний хід часу); *Words are like weapons* (*words* (X) представлено *like weapons* (Y), підкреслюючи силу та потенційну шкоду, яку можуть заподіяти слова. Ці метафори використовують структуру «X is like Y» для створення живих образів та виразу глибоких значень через використання простих аналогій.

6. «X in Y». Тут «in» використовується для створення метафоричного зв'язку. Наприклад: *A diamond in the rough* (*diamond* (X) знаходиться *in the rough* (Y), що описує особу з великим потенціалом, але яка потребує додаткової роботи або полірування); *Drowning in work* (*drowning* (X) відбувається *in work* (Y), що передає відчуття перевантаження або стресу через велику кількість роботи); *A needle in a haystack* (*needle* (X) знаходиться *in a haystack* (Y), що використовується для опису дуже складного пошуку або неможливості знайти щось); *Lost in thought* (*lost* (X) відбувається *in thought* (Y), відображаючи стан глибокого замислу або роздуму); *A drop in the ocean* (*drop* (X) знаходиться *in the ocean* (Y), що використовується для опису дуже малого або незначного внеску у порівнянні з цілою проблемою або ситуацією). Ці метафори використовують структуру «X in Y» для передачі різних ідей та ситуацій, використовуючи контекстуальні образи для підсилення візуального відтворення сценаріїв.

7. В метафорах типу «X through Y» «through» використовується для створення зв'язку між X та Y. Наприклад: *Seeing life through rose-colored glasses* (*seeing life* (X) відбувається *through rose-colored glasses* (Y), відображаючи позитивний або оптимістичний погляд на життя); *Walking through a minefield* (*walking* (X) відбувається *through a minefield* (Y), що описує ситуацію, що вимагає обережності або дуже розглядові дії); *Looking at the world through a microscope* (*looking at the world* (X) відбувається *through a microscope* (Y), що означає дуже детальний або аналітичний погляд на світ); *Squeezing through a tight spot* (*squeezing* (X) відбувається *through a tight spot* (Y), що описує виклик або труднощі, з якими доводиться зіткнутися); *Breathing through a straw* (*breathing* (X) відбувається *through a straw* (Y), передаючи відчуття труднощів або обмеження, наприклад, при фізичному навантаженні або дихальних проблемах. Ці метафори використовують структуру «X through Y» для передачі різних ідей та ситуацій, наголошуючи на процесі або переживанні.

Українськомовні метафори також використовують різні структури, схожі на англійські: «X як Y», «X у Y», «X через Y» та «X до Y».

1. Структура «X як Y» відповідає англійській «X as Y». Наведемо приклади: *сміливий як лев*, *тихий як миша*, *робота як павук*, *сильний як бик*, *швидкий як вітер*. Ці метафори демонструють, як можна використовувати порівняння з різними образами для передачі характеристик або якостей теми.

2. Структура «X у Y» аналогічна англійській «X in Y». Наприклад: *перлина у короні*, *біда*

у неволі, квітка у пустелі, зірка у небі, риба у воді. Ці метафори демонструють, як українська мова використовує образність та контекстуальні обставини для передачі різних ситуацій та ідей.

3. Структура «X через Y» відповідає англійській «X through Y». Наприклад: *дивитися на світ через рожеві окуляри, пройти через вогонь, чути через шум, жити через біль, подивитися на проблему через призму досвіду*. Ці метафори використовують структуру «X через Y» для передачі динаміки процесу або переживання.

4. Структура «X до Y» використовується для створення метафоричного зв'язку. Наприклад: *серце до серця, від душі до душі, міст від минулого до майбутнього, путь від зерна до хліба, від нуля до героя*. Ці метафори використовують структуру «X до Y» для відображення процесу, зміни стану або переміщення з одного контексту до іншого.

Хоча структури метафор української та англійської мов у всьому схожі, українська мова може використовувати деякі особливі конструкції та ідіоми, що є унікальними для неї:

1. Метафори з вживанням рефлексивних дієслів. Українська мова має багато метафор, які використовують рефлексивні дієслова. Наприклад, *він розтанув від любові* – тут *розтанув* є рефлексивним дієсловом, яке створює метафоричний зв'язок між темою та образом. Рефлексивні дієслова часто використовуються у метафорах для створення особливого образу або передачі емоційного стану. Наведемо ще кілька прикладів: *вона згоріла від заздрості, він згорбився від тяжкості років, ми розірвалися від напруження, вони сховалися від світу*. Ці приклади демонструють використання рефлексивних дієслів для створення виразних метафор, які відображають емоційні стани або психологічні процеси.

2. Метафори з використанням займенників. Українська мова часто використовує займенники в метафорах, наприклад: *це вже не те, він став на своє, все її, він з нами, цей світ не для неї*. Українська мова часто використовує займенники в метафорах для створення певного смислового зв'язку або акцентування уваги на суб'єкті чи об'єкті.

3. Використання слів категорії стану. Станівники в українській мові часто використовуються в метафорах для створення глибокого семантичного зв'язку між суб'єктом і його станом. Наприклад: *серце на волоску, він вільний як птах, вона тверда як скеля, життя прекрасне, справедливість сліпа*. Ці метафори показують, як стлівники можуть допомогти створити виразні

метафори, що відображають емоції, ставлення або характер особи.

4. Структура «X – Y», яка за змістом є аналогічною англійській «X is Y», але графічно унікальна. Наприклад, *життя – боротьба, людина – вовк, слово – зброя, серце – замок, він – камінь у моєму черевіку*. Особливістю структури метафор є те, що вона може бути змінена або адаптована в залежності від контексту використання, що надає метафорам гнучкості та креативності в мовленнєвому використанні.

Семантика метафор в англійській мові є надзвичайно багатогранною та цікавою. Метафора є ключовим елементом мови, який дозволяє нам передавати складні ідеї та емоції за допомогою образів, які можуть бути легко зрозумілими та відчутними. Англомовні метафори використовують різноманітні семантичні структури для вираження певних ідей. Вони можуть включати прямі порівняння, як у структурі «X is like Y», де «X» та «Y» – це об'єкти порівняння, або ж вони можуть бути більш непрямими, як у структурі «X of Y», де «Y» описує або розширює «X».

Семантика англомовних метафор також містить концептуальну метафору, яка передає більш глибокі або абстрактні поняття. Наприклад, у метафорі *Life is a journey*, життя (абстрактна ідея) представляється як подорож (конкретний, зрозумілий образ), що передає ідею про те, що життя охоплює серію подій, викликів та змін, подібних до подорожі. Додатково, семантика англомовних метафор часто відображає культурні особливості та соціальні контексти. Наприклад, в англомовних метафорах, пов'язаних з водою, водний образ може бути використаний для вираження емоційних станів, таких як спокій (як в *calm as a lake*) або хаос (як в *in stormy seas*). Це відображає значимість води в англомовній культурі.

Метафори в англійській мові можуть вказувати на особливості соціальної структури, історичні події, повсякденні практики та загальноприйняті уявлення: спорт і конкуренція (*go the extra mile, down for the count, take the bull by the horns, step up to the plate, keep your eye on the ball, a level playing field, hit below the belt, throw in the towel, on the ropes, the ball is in your court*); технології (*plug into, reboot your life, wired for success, surfing the web, in the loop, put on the back burner, hit the delete button, download some ideas, hardwired for learning, unmute your thoughts*); економіка (*time is money, on a shoestring, cook the books, cash cow, golden parachute, bottom line, break the bank, in the red, penny pincher, pick up the tab*); їжа та кулінарія (*piece of cake, in a pickle, spill the beans, take it with*

a grain of salt, icing on the cake, chew the fat, bite off more than you can chew, hard nut to crack, apple of my eye, sour grapes); мистецтво та культура (*paint a picture, music to my ears, not miss a beat, pull some strings, steal the show, break a leg, behind the scenes, in the spotlight, have the world on a string, dance around the issue*); море та судноплавство (*sailing in the same boat, in deep water, lost at sea, a drop in the ocean, make waves, go overboard, smooth sailing, drift apart, anchor in life, a sea of faces, ride the wave, take the helm, learn the ropes, the tide has turned, hit the deck, be in someone's wake, sink or swim, push the boat out, take on water, keel over*); теракт 11 вересня (*ground zero, a world in ruins, shattering the peace, towers of strength, crumbling defenses, the fire of hatred, the smoke of despair, victims of terror, the skyline of sorrow, falling into chaos*).

Семантика українськомовних метафор є відображенням глибокої та багатой культурної спадщини України. Ці метафори використовують образи, що відповідають культурним, історичним та природним контекстам країни. Так, наприклад, в українській мові широко використовуються метафори, пов'язані з природою. Це відображає багатий природний ландшафт України. Вирази такі як *холодний як лід* або *м'який як пух* використовують елементи природи для опису людських характеристик та емоцій. Семантична структура українськомовних метафор також відрізняється від англійських. Наприклад, українська мова часто використовує рефлексивні дієслова в метафорах, що передають інтроспективний характер. Метафори типу *згоріти від заздрості* або *розтанути від любові* передають глибокі емоційні стани, використовуючи образи, які мають сильний візуальний та емоційний вплив.

Українськомовні метафори слугують важливим вікном у культурні особливості та соціальні контексти: любов та стосунки (*бути на сьомому небі від щастя, згоріти від любові, любов за десять копійок, серце на долоні, камінь на серці, почуття застигли, зламане серце, стукати у відкриті двері, любов – квітка життя*); релігія та духовність (*бути на сьомому небі, світло в кінці тунелю, здійснити хрестовий похід, жити в раю, витягувати золоту рибку, втратити віру, пройти через вогонь і воду, шукати святий грааль, збирати манну небесну, продати душу, знайти спасіння, пекло на землі, віддати останню сорочку*); аграрні традиції та природа (*сіяти вітер, жати в бурю, плоди праці, сходить як вода з землею, покласти сім зерен в землю, під корінь, кинути все на вітер, як груші облетять, корінь проблеми, не відламати від хліба; не копати яму*

під себе, пустити коріння, рости як гриби після дощу, зійти як роса на сонці, дерево життя, плекати зерно, кидати на вітер); російсько-українська війна (*бульболод, валяти Шольца, відхаймарсити орків, за три дні, макронити, піти за кораблем, чорнобаїти, негативно народитися, від'ємне виринання, негативно зростання, тракторні війська*). Отже, метафори є не лише способом виразити певну ідею, їх семантика є ще й засобом відтворення культурних та соціальних контекстів.

Згідно з методом визначення та інтерпретації предметів та явищ реального світу, Дж. Лакофф та М. Джонсон розрізняють три типи концептуальних метафор: структурні метафори (представляють собою процес відтворення абстрактних понять через використання конкретних елементів нашого досвіду. Ці організовані компоненти сприяють людському сприйняттю та розумінню абстрактних сфер знань. Таку метафоричну трансформацію можна легко виявити в граматичних категоріях, які виникли в результаті переосмислення абстрактних граматичних відношень між структурними частинами мови); орієнтаційні метафори (відтворюють широкий спектр понятійних областей згідно з основними напрямками людської просторової орієнтації, яка впливає з нашого моторного досвіду. Ці метафори відображають просторове розташування через типові протилежності, такі як «вгору-вниз», «центральный-периферійний». Орієнтаційні метафори не є випадковими – вони глибоко вкорінені в нашому фізичному та культурному досвіді); онтологічні метафори (беруть свій виток із властивостей предметів реального світу (наприклад, твердості, м'якості та іншого) та передають ці якості абстрактним поняттям (наприклад, розум, емоції, мораль, характер та ін.). Онтологічні метафори ґрунтуються на емпіричному досвіді, пов'язаному з фізичними об'єктами. Зазвичай такі метафори стають автоматизованими для носіїв певної мови та культури) [1; 9].

Виокремимо спільні та відмінні характеристики метафоричних виразів в англійській та українській мовах. До спільних рис відносимо:

1. Метафора як універсальний механізм. Обидві мови використовують метафору як основний механізм виразності й креативності мовлення. Метафори в обох мовах допомагають сформувати зображення та ідеї, використовуючи аналогії та перенесення з одного контексту в інший.

2. Спільні тематичні домени. Обидві мови використовують метафоричні вирази, що

пов'язані з загальними тематичними доменами, такими як війна, любов, подорожі, боротьба тощо. Наприклад, українська метафора *битися як лев* та англійська метафора *fight like a lion* обидві передають ідею сильної, нескореної боротьби.

Відмінні риси:

1. Культурна специфіка. Метафори в англійській та українській мовах можуть відображати специфічні для культури уявлення та образи. Наприклад, метафори, пов'язані з морем, є більш поширеними в англійській мові через морську історію країн, де вона є рідною. Тоді як в українській мові превалюють метафори, пов'язані з аграрними традиціями та природою. Кожна із мов має унікальні метафори, які позначають історичні події, наприклад пов'язані з терактом 11 вересня у Сполучених штатах чи з російсько-українською війною.

2. Лінгвістичні особливості. Структура метафоричних виразів відповідає граматичним особливостям кожної мови. Наприклад, в українській мові більше метафор, які використовують рефлексивні дієслова або займенники, що відсутні в англійській мові.

3. Відмінності в семантиці. Хоча обидві мови можуть використовувати подібні метафоричні вирази, їх семантичні відтінки та конотації відрізняються. Наприклад, метафора *серце на долоні* в українській мові має інше значення, ніж її англійський еквівалент *wear one's heart on one's sleeve*.

Причини відмінностей полягають у тому, що метафоричні вирази відображають глибоко вкорінені погляди та уявлення культури, що формуються під впливом різних факторів: культурні фактори (культура формує спосіб мислення, цінності та погляди суспільства, що відображаються в метафорах. Конкретні культурні образи чи символи, які важливі для конкретної культури, можуть стати основою метафоричних виразів); історичні фактори (історичні події, важливі для досвіду нації, також можуть впливати на формування метафор); соціальні фактори (соціальний контекст та зміни в суспільстві також можуть віді-

гравати роль у формуванні метафор. Наприклад, багато нових метафор з'явилося з появою інтернету та соціальних медіа); психологічні фактори (метафори також можуть відображати спосіб, яким люди сприймають і інтерпретують світ. Наприклад, метафори, пов'язані з війною або боротьбою, часто відображають психологічний досвід стресу або конфлікту). Отже, метафоричні вирази є важливими маркерами культурних, історичних, соціальних та психологічних особливостей нації. Вони є відображенням способу мислення та сприйняття світу, формованого різними факторами.

Висновки. Метафори вбудовані в концептуальну систему людського мислення, вони формують природу наших думок та дій. Завдяки метафорам людина конструює власну реальність, в якій існує. Вона відіграє важливу роль у структуруванні нашого розуміння світу, впливаючи на сприйняття і навіть на спосіб дії. Через метафори ми можемо унаочнити складні ідеї та висловити глибокі емоції, метафора також формує культурні та соціальні контексти. У процесі лінгвокогнітивного аналізу метафоричних виразів в англійській та українській мовах виявлено велику різноманітність метафоричних структур в обох мовах, від простих форм типу «X є Y» до більш складних. Особливості мови та культурні контексти впливають на форму та використання цих структур. Виявлені відмінності між метафоричними виразами англійської та української мов відображають відмінності в культурних, історичних та соціальних контекстах, які визначають ці мови. Це наголошує на тісному зв'язку між мовою, мисленням та культурою. Разом з тим спільності в метафоричних виразах англійської та української мов є відтворенням універсальних людських досвідів. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні соціальних змін конкретного суспільства за допомогою діахронічного аналізу метафор, щоб виявити, як метафоричні вирази змінюються з часом і разом з тим відображають культурні та соціальні контексти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press.
2. Lakoff, G., & Turner, M. (1989). *More Than Cool Reason: A Field Guide to Poetic Metaphor*. Chicago: University of Chicago Press.
3. Gibbs, R.W. (1994). *The poetics of mind: Figurative thought, language, and understanding*. New York: Cambridge University Press.
4. Kövecses, Z. (2020). *Extended conceptual metaphor theory*. Cambridge: Cambridge University Press.
5. Остапченко, В.О. (2019). *Лінгвокогнітивні та прагматистичні властивості лірико-поетичного дискурсу Р.М. Рільке*. Дис. канд. філол. наук. Харків.

6. Avchinnikova, H. (2023). Approaches to the analysis of metaphor as an instrument of linguistic knowledge. *Modern Engineering and Innovative Technologies*, 3 (25-03), 181–189.
7. Пастернак, Т.А. (2023). *Метафоричність у політичному дискурсі*. *Філологічні студії*, 28 (1), 140–145.
8. Чернова, Ю.В., & Алієва, Ф.С. (2022). *Особливості перекладу метафор (на прикладі українських перекладів романів Агати Крісті)*. *Вчені записки*, 1. Ч. 2, 125–129.
9. Шепель, Ю.О. (2022). *Структурні та методологічні підстави лінгвокогнітивних особливостей метафоричних моделей цільового шару «людина» в англійській мові*. *Вчені записки*, 3, 140–145.
10. International Corpus of English. URL: <http://ice-corpora.net/ice/index.html>.
11. Генеральний регіонально анотований корпус української мови. URL: www.uacorpora.org.
12. Овчаренко, Н.М. (2021). *Метафора і метафоризація: філософсько-антропологічний вимір*. Дис. докт. філософ. за спец. 033 філософія. Харків.

УДК 811.111

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2023.29.1.39>

ІМПЛІЦИТНЕ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

IMPLICIT LEARNING OF FOREIGN LANGUAGES BY NON-LINGUISTIC STUDENTS

Колесник Г.О.,

orcid.org/0000-0003-1912-1649

старший викладач кафедри іноземних мов

Національного університету «Львівська політехніка»

Стаття присвячена дослідженню особливої форми навчання, а саме імпліцитного навчання, в процесі вивчення іноземної мови студентами немовних спеціальностей. Автор аналізує механізм застосування імпліцитного навчання з метою прискорення процесу оволодіння іноземною мовою для спеціальних цілей з її подальшим застосуванням в професійній діяльності. Сьогодні формат викладання і вивчення іноземної мови суттєво відрізняється від традиційних, коли основним методом був граматико-перекладний, спрямований на формування вмінь коректного перекладу технічної літератури. Сучасні фахівці змушені вступати в безпосередню комунікацію з носіями мови, що вимагає перегляду методів викладання іноземної мови для спеціальних цілей. Виходячи з цього, спираючись на роботи передових вітчизняних та зарубіжних педагогів та психолінгвістів, було проведено дослідження стосовно ефективності застосування імпліцитного навчання в процесі вивчення іноземної мови.

Також автор порівнює результати імпліцитного та експліцитного навчання. При експліцитному (явному) навчанні продуктивність пам'яті забезпечується складною обробкою інформації, що не діє при імпліцитному (неявному) навчанні. Імпліцитно набуті знання міцно закріплюються в пам'яті та рефлексивно відтворюються у разі потреби, на відміну від явних знань, які втрачаються з часом, або під впливом хвороб.

В статті наголошується, що для досягнення успіху велике значення має атмосфера процесу навчання. Викладач може спілкуватися з учнями іноземною мовою і за межами навчального часу, під час подорожей, екскурсій та під час приватного спілкування. Таким чином знання знаходять доступ до імпліцитної пам'яті, що у свою чергу полегшує експліцитний процес навчання.

Автор доходить висновків, що в умовах необхідності прискореного вивчення іноземної мови для спеціальних цілей, з якою сьогодні зіткнулися фахівці різних галузей, включаючи військову справу, імпліцитне навчання виявилось достатньо ефективним. Неявне навчання забезпечує ефективну комунікацію для здійснення екстралінгвістичної діяльності без навмисного заучування складних граматичних правил і абстрактного словникового запасу.

Ключові слова: імпліцитне навчання, експліцитне навчання, пам'ять, знання, граматики.

The article is devoted to the study of a special form of learning, namely implicit learning, in the process of learning a foreign language by students of non-linguistic specialties. The author analyzes the mechanism of implicit learning in order to accelerate the process of mastering a foreign language for special purposes with its further application in professional activities. Today, the format of teaching and learning a foreign language differs significantly from the traditional ones, when the main method was grammatical and translation, focused on developing the skills of correct translation of technical literature. Modern specialists have to communicate with native speakers, what requires a development of more effective methods of teaching a foreign language for special purposes. Therefore, based on the works of leading Ukrainian and foreign teachers and psycholinguists, a study was conducted on the effectiveness of implicit learning in the process of learning a foreign language.